

Juryrapport Karel van Manderprijs 2014 lange versie-

Meer dan 1500 titels bevat de *Bibliografie Beeldende Kunst en Kunstnijverheid 1550-1700* van de Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici, verzameld door Anna Koldewey met een inleiding door Karolien de Clippel. Het zijn publicaties door Nederlandse kunsthistorici verschenen tussen 2009 en 2013. De bibliografie staat inmiddels online op de site van de VNK.

De bibliografie is jaarlijks de basis voor de Karel van Manderprijs die wordt uitgereikt op de najaarsvergadering van de VNK. Een steeds wisselende jury van specialisten maakt haar keuze. Dit jaar bestond de jury uit Jan de Jong (Universiteit Groningen), Norbert Middelkoop (Amsterdam Museum), Ariane van Suchtelen (Mauritshuis) en Marieke de Winkel (Arnhem), met Claudine Chavannes-Mazel als voorzitter q.q. namens de VNK.

De Jury van de Karel van Manderprijs 2014 vergaderde twee maal, met tussentijds contact per e-mail. In het algemeen vond men de kwaliteit van het gebodene hoog. Ook de uitgevers kregen complimenten voor de verzorgdheid van de publicaties. Opgemerkt werd dat het overgrote deel van de boeken Nederlandse kunst als onderwerp hebben en dat zij vrijwel alle verschenen zijn bij Nederlandse uitgevers, alsof wij nauwelijks buiten de grenzen kijken. De voertaal daarentegen is veelal Engels, dus dat maakt het gebrek aan internationale interesse enigszins goed.

Na overleg kwam de jury tot de volgende shortlist in alfabetische volgorde van de auteurs:

- Margriet van Eikema Hommes, *Art and allegiance in the Dutch Golden Age: the ambitions of a wealthy widow in a painted chamber by Ferdinand Bol*, Amsterdam 2012.
- Anita Jansen *et al.*, *De portretfabriek van Michiel van Mierevelt*, Zwolle 2011
- Zsuzsanna van Ruyven-Zeman, *Stained glass in the Netherlands before 1795*, 2 dln., Amsterdam 2011 -Corpus Vitrearum The Netherlands IV.
- Ad J.C. Stijnman, *Engraving and etching 1400-2000: a history of the development of manual intaglio printmaking processes*, Londen/Houten 2012.
- Anna Tummers, *The Eye of the Connoisseur: Authenticating Paintings by Rembrandt and his Contemporaries*, Amsterdam 2011 (Amsterdam Studies in the Dutch Golden Age)

Hier volgt kort de uiteenzetting door de jury met betrekking tot hun keuze:

Van Eikema Hommes: In deze rijk geïllustreerde en zeer toegankelijk geschreven publicatie neemt de auteur ons mee op een fascinerende zoektocht naar het ontstaan en de (kunst)historische betekenis van de monumentale 'geschilderde kamer' die Ferdinand Bol maakte voor een huis aan de Nieuwegracht 6 te Utrecht, een ensemble waarvan vier doeken thans in het Haagse Vredespaleis hangen en een vijfde in de Statenzaal van het Noordbrabants Museum in Den Bosch. Vertrekpunt van het onderzoek was het materiaaltechnisch onderzoek dat kon worden uitgevoerd tijdens de restauratie van de schilderijen van het Vredespaleis in 2006-2007. Dit technische onderzoek heeft verrassende inzichten opgeleverd over de genese van Bols wandvullende historiestukken, de

oorspronkelijke plaatsing in de Utrechtse zaal en de daaropvolgende lotgevallen van de schilderijen. Het verdere onderzoek naar het ensemble ontvouwt zich stapsgewijs als een spannend verhaal, dat zich niet tot deze casus beperkt maar tevens een bredere context laat zien. De auteur komt tot een nieuwe datering van Bols schilderijen in de vroege jaren zestig van de 17de eeuw, waarna zij de opdracht situatie overtuigend uiteenzet. Daarop volgt een nieuwe interpretatie van de iconografie van de schilderijen in het licht van de persoonlijke geschiedenis van de opdrachtgeefster Jacoba Lampsins en haar familie, waarmee licht wordt geworpen op de functie van deze 'geschilderde zaal'. Op exemplarische wijze en met ogenschijnlijk gemak brengt de auteur alle draden van het materiaaltechnische, historische en kunsthistorische onderzoek bijeen en laat zij zien welke vruchten een dergelijke gecombineerde aanpak kan afwerpen.

A. Jansen *et al*: Dit is een baanbrekend onderzoek naar de grootschalige productie van de portretten door Michiel van Mierevelt en diens atelier, waarbij de meerhandigheid en het productieproces binnen het atelier een centrale rol spelen. Bijvoorbeeld door portretten over elkaar heen te leggen hebben de auteurs overtuigend kunnen reconstrueren hoe één type hoofd als uitgangspunt diende voor vrijwel alle portretten. Daarbij hebben zij zeer degelijk archiefwerk en materiaaltechnisch onderzoek verricht. De bijgaande tentoonstelling in het Prinsenhof in Delft bracht Van Mierevelt bij een breder publiek onder de aandacht op een heldere en vakkundige manier.

Anna Tummers: Stond het onderzoek naar de Nederlandse schilderkunst van de zeventiende eeuw de laatste decennia vooral in het teken van de context waarin het kunstwerk functioneerde, Anna Tummers richt onze aandacht andermaal op het connaisseurschap, de kunst van het toeschrijven, maar dan naar zeventiende-eeuwse maatstaven.

Aan de hand van vele goedgekozen voorbeelden uit de Nederlandse en Vlaamse schilderkunst en kunsttheorie toont Tummers aan dat men in de tijd waarin het kunstwerk ontstond wezenlijk anders omging met begrippen als origineel en kopie, eigenhandigheid, stijlvastheid, kwaliteit, smaak en kennerschap. Zo maakt zij in haar betoog onder meer duidelijk hoe verschillen in stijl en kwaliteit mede het gevolg waren van de overeengekomen prijs, het onderwerp, de beoogde locatie of functie van het schilderij. Door haar uitstekende analyse noopt Tummers de lezer tot een drastische herziening van het begrip 'authenticiteit'. De toeschrijvingsgeschiedenis van Rembrandts *David en Absalom* in de epiloog spreekt wat dat betreft boekdelen.

Deze studie is van groot belang voor iedereen die zich professioneel bezighoudt met onderzoek naar de Nederlandse schilderkunst van de zeventiende eeuw, in het bijzonder op het gebied van toeschrijvingen en het samenstellen van individuele oeuvres van schilders. Het is te hopen en te verwachten dat dit onderzoek ook gevolgen zal hebben voor andere onderzoeksgebieden binnen de westerse kunstgeschiedenis van de vroegmoderne tijd.

Niet op de shortlist, maar op verzoek van de jury dient Ernst van de Weterings, *A Corpus of Rembrandt Paintings. vol. V. Small-scale history paintings 1624-1669*,

genoemd te worden. Ook dit deel van het corpus wordt beschouwd als baanbrekend en invloedrijk. Door de uitgebreide beschrijving van zijn afwegingen, toont Van de Wetering ondermeer dat toeschrijven mensenwerk blijft, voor zowel specialist als leek.

Uiteindelijk werd de shortlist verkleind tot twee titels. In alfabetische volgorde van auteurs luidt deze als volgt:

- Zsuzsanna van Ruyven-Zeman, *Stained glass in the Netherlands before 1795*, 2 dln., Amsterdam 2011 -Corpus Vitrearum The Netherlands IV.
- Ad J.C. Stijnman, *Engraving and etching 1400-2000: a history of the development of manual intaglio printmaking processes*, Londen/Houten 2012.

Over Van Ruyven-Zemans twee-delige boek meent de jury dat het een bijzonder indrukwekkend en onvervangbaar naslagwerk betreft, dat een compleet overzicht biedt van het gebrandschilderde glas gemaakt voor openbare gebouwen in het huidige Nederland tot het einde van de Republiek. *Stained glass in the Netherlands before 1795* is het magnum opus van de specialist bij uitstek op dit gebied en vormt de neerslag van decennia van onderzoek.

Het boek is opgezet als een catalogus waarin het materiaal geografisch per provincie en vervolgens alfabetisch per locatie is georganiseerd. Door deze opzet is het zeer gemakkelijk raadpleegbaar en voor een ieder goed bruikbaar. Ieder hoofdstuk begint met een rijke en alomvattende inleiding waarin een breder beeld wordt geschetst, inclusief kaarten met daarop de verschillende locaties en waar nodig plattegronden van kerken en andere gebouwen. Deze introducties volgen het 'format' van het Corpus Vitrearum met onderdelen over de schaal van de glazen, de kunstenaars, de opdrachtgevers, iconografie, techniek, materiaalgebruik en restauratiegeschiedenis. De daarop volgende teksten over de bewaard gebleven en verloren glazen zijn systematisch van opzet en bevatten een relevante toelichting. Het hoofdstuk over de Goudse glazen, al eerder onderwerp van drie delen van het Corpus Vitrearum, bevat verschillende relevante correcties en aanvullingen. Het boek is bovendien bijzonder rijk geïllustreerd met geografische kaarten, plattegronden, afbeeldingen van ramen, vidimi, kartons, tekeningen, prenten en historische foto's.

Van Ruyven-Zeman presenteert talrijke nieuwe vondsten en ontdekkingen. Misschien wel het belangrijkste voorbeeld daarvan is haar ontdekking dat de bekende serie van twaalf tekeningen door Joachim Wtewael uit 1612, *De geschiedenis van de Nederlanden*, niet bestemd was voor een prentenreeks, maar bedoeld was als ontwerpen voor een reeks gebrandschilderde ramen in de vroedschapskamer van het stadhuis van Woerden. Haar boek is kortom een uitzonderlijk rijk en goed gedocumenteerd overzicht van de huidige stand van de wetenschap over gebrandschilderd glas in Nederland tot 1795 en biedt tevens een onmisbare basis voor verder onderzoek.

Over de dissertatie van Ad Stijnman meent de jury het volgende:

Ad Stijnman concentreert zich op de geschiedenis van de diepdruckkunst, die hij vooral bespreekt vanuit zijn zienswijze als kunstenaar: de nadruk ligt op het vervaardigingsproces, met alle voordelen van dien. Aspecten die de prenten in een bredere context plaatsen komen minder aan de orde, zoals financiering,

handel, verspreiding, functie en waardering. Door zijn behandeling van het proces van graveren, etsen en andere diepdruktechnieken, doet Stijman de specifieke eigenschappen van diepdrukprenten tot hun recht komen en leren de lezers prenten te beoordelen op hun specifieke kwaliteiten. De prachtig illustraties spelen daarbij een belangrijke rol. Zijn boek is een naslagwerk, dat in iedere wetenschappelijke bibliotheek thuishoort.

Deze twee boeken tegen elkaar afwegend heeft de jury uiteindelijk besloten, dat het werk van Zsuzsanna van Ruyven-Zeman, *Stained glass in the Netherlands before 1795*, 2 dln., Amsterdam 2011 -Corpus Vitrearum The Netherlands IV, de Karel van Mander prijs verdient, omdat het zowel verbreedt als verdiept, terwijl het werk van Stijman vooral verdiept. Bovendien stelt Van Ruyven ons beeld op de kunsten van de vroegere eeuwen bij, doordat zij een tak van kunst behandelt die in de tijd van ontstaan van groot belang was, maar waaraan kunsthistorici tot op heden slechts beperkte aandacht aan schenken.

Claudine Chavannes-Mazel

Prof.dr Claudine A. Chavannes-Mazel, voorzitter